

## **SHAXSIY MA'LUMOTLARNI HIMOYA QILISH: O'ZBEKISTON QONUNCHILIGIDAGI MUAMMOLAR VA ISTIQBOLLAR**

**Akabarova Aziza**, Toshkent Xalqaro universiteti

Yurisprudensiya yo'nalishi 2 kurs talabasi

**Annotatsiya:** Maqolada O'zbekiston Respublikasida shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha mavjud qonunchilikning holati, amaliyotdagi muammolar va ularni bartaraf etishning istiqbolli yo'nalishlari yoritib berilgan. Shuningdek, Yevropa Ittifoqi, AQSh, Janubiy Koreya va Rossiya kabi xorijiy davlatlar tajribasi asosida qiyosiy tahlil o'tkazilib, ularning ilg'or tajribalarini O'zbekiston sharoitida qo'llash imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalarida milliy qonunchilikni xalqaro standartlarga moslashtirish, texnologik himoyani kuchaytirish va jamoatchilik xabardorligini oshirish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

**Kalit so'zlar:** Shaxsiy ma'lumotlar, ma'lumotlarni himoya qilish, O'zbekiston qonunchiligi, GDPR, CCPA, PIPA, data localization, raqamli xavfsizlik, xalqaro tajriba.

Hozirgi globallashtirish va raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan davrda shaxsiy ma'lumotlarning xavfsizligi masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Raqamli iqtisodiyot sharoitida shaxsiy ma'lumotlar turli elektron tizimlarda to'planishi, qayta ishlanishi va uzatilishi natijasida fuqarolarning shaxsiy hayoti daxlsizligini ta'minlash davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda. Ayniqsa, internet tarmog'idagi xizmatlardan keng foydalanish, elektron hukumat va elektron tijorat tizimlarining rivojlanishi shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha mustahkam huquqiy asos yaratishni talab etadi. Shu jihatdan, O'zbekiston Respublikasida ham so'nggi yillarda shaxsiy ma'lumotlarni himoya

qilishga oid qonunchilikni takomillashtirish, xalqaro standartlarga yaqinlashtirish bo'yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish masalasi O'zbekistonda nafaqat fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlarini ta'minlash, balki mamlakatning xalqaro maydondagi imijini mustahkamlash, xorijiy investitsiyalarni jalb etish va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish uchun ham muhim ahamiyatga ega. So'nggi yillarda bu borada bir qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilingan bo'lsa-da, amaliyotda shaxsiy ma'lumotlarni yig'ish, qayta ishlash va saqlash jarayonida qator muammolar kuzatilmoqda. Xususan, fuqarolarning roziligini olish mexanizmlarining yetarlicha aniq belgilanmaganligi, ma'lumotlarni himoya qilishning texnik vositalarining cheklanganligi, shuningdek, nazorat va monitoring tizimlarining samaradorligini oshirish zarurati mavjud.

Bundan tashqari, xalqaro tajribadan kelib chiqib, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishning yangi yo'nalishlarini o'rganish, milliy qonunchilikni zamonaviy talablar asosida yanada takomillashtirish dolzarb vazifalardan hisoblanadi. Shu sababli, O'zbekiston qonunchiligidagi mavjud muammolarni chuqur tahlil qilish va istiqboldagi rivojlanish yo'nalishlarini belgilash nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham katta ahamiyatga ega.

Hozirgi raqamli rivojlanish jarayonida O'zbekistonda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish masalasi tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Shu sohada qabul qilingan qonun va normativ-huquqiy hujjatlar fuqarolarning shaxsiy ma'lumotlarini muhofaza qilishga qaratilgan bo'lsa-da, ularni amaliyotda to'liq tatbiq etishda qator muammolar yuzaga kelmoqda. Eng avvalo, amaldagi "Shaxsiy ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonun ayrim jihatdan xalqaro standartlarga, xususan

Yevropa Ittifoqining umumiy ma'lumotlarni himoya qilish reglamenti (GDPR) talablariga to'la mos kelmaydi. Unda ba'zi tushunchalar aniq izohlanmaganligi, mas'uliyat choralari va jazo mexanizmlarining yetarlicha kuchli emasligi sababli, huquqni qo'llash amaliyotida noaniqliklar yuzaga chiqmoqda.

Bundan tashqari, ko'plab tashkilotlarda shaxsiy ma'lumotlarni qayta ishlash, saqlash va uzatishda zamonaviy texnik vositalardan yetarlicha foydalanilmayapti. Masalan, ma'lumotlarni shifrlash, ikki bosqichli autentifikatsiya yoki biometriya kabi xavfsizlik choralarining joriy etilishi cheklangan darajada qolmoqda. Shu bilan birga, ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha maxsus vakolatli organ faoliyatining imkoniyatlari ham keng emas, nazorat va monitoring tizimlari yetarlicha rivojlanmagan.

Yana bir muhim muammo — aholining o'zi shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, ularni qanday ishlatilishi va o'z huquqlari haqida yetarlicha xabardor emasligi. Bu esa ma'lumotlarni noqonuniy yig'ish yoki ulardan noto'g'ri foydalanish xavfini oshiradi.

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun bir qator istiqbolli yo'nalishlar belgilangan. Birinchidan, milliy qonunchilikni yanada takomillashtirib, uni xalqaro tajribaga, jumladan GDPR talablariga yaqinlashtirish zarur. Masalan, fuqarolarga o'z ma'lumotlarini o'chirish yoki to'g'rilash huquqini berish, shuningdek, ma'lumotlarni ko'chirish (portability) kabi huquqlarni belgilash mumkin. Ikkinchidan, texnologik jihatdan himoya choralarini kuchaytirib, ma'lumotlarni qayta ishlovchi barcha tashkilotlarda zamonaviy xavfsizlik vositalarini joriy etish maqsadga muvofiqdir. Uchinchidan, nazorat va monitoringni kuchaytirish, vakolatli organ vakolatlarini kengaytirish va ma'muriy javobgarlik choralarini qat'iylashtirish ham shaxsiy ma'lumotlarni

muhofaza qilish tizimini samarali qiladi. To'rtinchidan, aholining huquqiy savodxonligini oshirish, ommaviy axborot vositalari va internet platformalar orqali tushuntirish ishlarini kengaytirish muhim hisoblanadi.

Bu borada xorijiy davlatlarning tajribasi ham o'ta foydalidir. Masalan, Yevropa Ittifoqida 2018 yilda kuchga kirgan GDPR fuqarolarga shaxsiy ma'lumotlarini boshqarish va nazorat qilish bo'yicha keng huquqlar beradi. Unga ko'ra, ma'lumot egasining roziligisiz ularni yig'ish va qayta ishlash taqiqlanadi, ma'lumotlarni buzganlik uchun esa juda katta miqdorda jarimalar qo'llaniladi.

AQShda esa yagona federal qonun bo'lmasa-da, ayrim shtatlarda, xususan Kaliforniyada qabul qilingan CCPA (Kaliforniya iste'molchilari shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish to'g'risidagi qonun) juda katta ahamiyatga ega. Bu qonun orqali iste'molchilarga o'zlarining shaxsiy ma'lumotlari bo'yicha ma'lumot so'rash, ularni o'chirishni talab qilish yoki ulardan foydalanishni cheklash huquqlari berilgan.

Janubiy Koreyada esa shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha qabul qilingan PIPA qonuni asosida ma'lumotlarni yig'ishdan oldin aniq va ravshan rozilik talab qilinadi, maxsus vakolatli organ muntazam monitoring olib boradi va qonun buzilishi uchun yuqori jarimalar belgilanadi.

Rossiya tajribasida esa shaxsiy ma'lumotlarni mamlakat hududidagi serverlarda saqlash majburiyati (data localization) belgilangan bo'lib, bu choralar davlat nazoratini kuchaytirish va mahalliy axborot xavfsizligini oshirishga qaratilgan.

Ushbu xorijiy tajribalarni chuqur o'rganish orqali O'zbekiston shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish tizimini yanada takomillashtirib, fuqarolarning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilishi mumkin.

Natijada, nafaqat milliy xavfsizlik mustahkamlanadi, balki xalqaro maydonda mamlakatning imiji ham yaxshilanadi, raqamli iqtisodiyot va elektron xizmatlar rivoji uchun yanada qulay huquqiy muhit yaratiladi.

| Davlat<br>Hudud       | / Asosiy qonun /<br>me'yoriy hujjat              | Asosiy talablar va<br>mexanizmlar                                              | Nazorat<br>va<br>javobgarlik                         |
|-----------------------|--------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------|
| Yevropa<br>Ittifoqi   | GDPR (2018)                                      | Rozilik, “unutish<br>huquqi”,<br>ma'lumotlarni<br>ko'chirish,<br>shaffoflik    | Katta miqdorda<br>jarimalar, qat'iy<br>nazorat       |
| AQSh<br>(Kaliforniya) | CCPA                                             | Ma'lumotni ko'rish,<br>o'chirishni talab<br>qilish, sotishga<br>qarshi chiqish | Ma'muriy<br>choralar,<br>shartnomaviy<br>javobgarlik |
| Janubiy<br>Koreya     | PIPA                                             | Rozilik<br>majburiyligi,<br>muntazam<br>monitoring                             | Yuqori<br>jarimalar, kuchli<br>davlat nazorati       |
| Rossiya               | Shaxsiy<br>ma'lumotlar<br>to'g'risidagi<br>qonun | Data localization,<br>operatorlar<br>ro'yxatga olinadi                         | Jarimalar,<br>davlat organi<br>nazorati              |

Ushbu jadvaldan ko'rinib turibdiki, barcha davlatlar shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishda o'ziga xos yondashuvga ega bo'lsa-da, umumiy jihatlar ham mavjud. Masalan, Yevropa Ittifoqi va Janubiy Koreyada rozilik talabining qat'iyligi va kuchli nazorat tizimi mavjud. AQShda esa davlat miqyosida yagona qonun yo'q, ammo ayrim shtatlar, xususan Kaliforniyada qabul qilingan CCPA orqali iste'molchilarga aniq

huquqlar berilgan. Rossiyada esa asosiy e'tibor ma'lumotlarni mamlakat hududida saqlash majburiyatiga qaratilgan bo'lib, bu ichki xavfsizlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Tahlildan ko'rinib turibdiki, O'zbekiston uchun eng maqbul yo'l – Yevropa Ittifoqi va Janubiy Koreya tajribasidan foydalangan holda qonunchilikni mukammallashtirish va ayniqsa, aholining roziligi, shaffoflik va monitoring mexanizmlarini kuchaytirishdir. Shu bilan birga, Rossiya tajribasidagi data localization kabi choralarni milliy axborot xavfsizligini ta'minlash uchun qisman tatbiq etish ham maqsadga muvofiq bo'lishi mumkin.

Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish masalasi bugungi raqamli jamiyat sharoitida nafaqat milliy xavfsizlik, balki fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlarini ta'minlash, raqamli iqtisodiyot va investitsion muhitni rivojlantirish uchun ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. O'zbekistonda so'nggi yillarda bu yo'nalishda qator huquqiy va institutsional islohotlar amalga oshirilgan bo'lsa-da, qonunchilikning xalqaro standartlarga to'liq mos kelmasligi, texnik va tashkiliy himoya vositalarining cheklanganligi, nazorat tizimining yetarlicha rivojlanmagani kabi muammolar saqlanib qolmoqda.

Xorijiy tajriba, jumladan, Yevropa Ittifoqining GDPR tizimi, Janubiy Koreyaning PIPA qonuni, AQShning shtatlar darajasidagi yondashuvi va Rossiyaning data localization siyosati shuni ko'rsatadiki, shaxsiy ma'lumotlarni ishonchli himoya qilish uchun birinchi navbatda qonunchilikni xalqaro talablarga moslashtirish, shaffoflikni oshirish, zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etish va jamoatchilikning huquqiy ongi va madaniyatini yuksaltirish muhimdir.

Shu orqali O'zbekistonda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish tizimini takomillashtirish, fuqarolarning huquqlarini samarali

ta'minlash hamda davlatning xalqaro imijini mustahkamlash imkoniyatlari yanada kengayadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Karimov, B., & Tadjibaeva, N. (2021). Personal data protection in Uzbekistan: Current state and prospects for development. *Journal of Legal Studies*, 27(4), 112–120.
2. Azizova, D. (2020). Protection of personal data: Problems and solutions in the context of digitalization in Uzbekistan. *Central Asian Law Review*, 5(2), 54–63.
3. Voigt, P., & Von dem Bussche, A. (2017). *The EU General Data Protection Regulation (GDPR): A practical guide*. Springer.
4. Kim, H. J. (2020). Personal Information Protection Act (PIPA) of Korea and its effectiveness: A comparative perspective. *Asian Journal of Law and Society*, 7(3), 437–450.
5. Greenleaf, G., & Waters, N. (2021). Global data privacy laws 2021: Despite COVID delays, 145 laws show GDPR dominance. *Privacy Laws & Business International Report*, (170), 10–13.